

Pandakteregistratie van Belastingdienst naar blockchain: een verkenning

*Mr. dr. A. Berlee**

1 Inleiding

Over wat de blockchain zou kunnen betekenen binnen het vermogensrecht is inmiddels al aardig wat geschreven.¹ Smart contracts wringen zich in het verbintenissenrecht,² licenties binnen het intellectueel eigendomsrecht zouden beter kunnen worden verdeeld door gebruik van een blockchain³ en de rol van notarissen in vastgoedtransacties wordt ter discussie gesteld door mogelijk gebruik van een blockchain bij landregistratie.⁴ Over de rol die de blockchain zou kunnen spelen binnen de vastgoedmarkt is al een flinke discussie gaande. De complexiteit van landregistratie lijkt daar echter voor wat struikelblokken te zorgen.⁵ Het goederenrecht kent echter nog een interessant register dat mogelijk (meer) geschikt is voor omzetting naar een blockchain: de pandakteregistratie die wordt bijgehouden door de Belastingdienst. Deze bijdrage verkent de mogelijkheden van het verplaatsen van deze registratie van de Belastingdienst naar de blockchain.⁶

Allereerst wordt de registratie van pandakten besproken (par. 2). Daarna volgt een uiteenzetting van de ontwikkelingen in de afgelopen tien jaar met betrekking tot de registratie van pandakten bij de Belastingdienst (par. 3). Hieruit volgt dat de noodzaak om onderhandse pandakten te registreren bij de Belastingdienst niet langer aanwezig is. Daarom wordt stil-

gestaan bij alternatieve vormen van pandakteregistratie, zowel de wettelijke (on)mogelijkheid van een alternatieve manier van registreren (par. 4) als een eerste verkenning van pandakteregistratie door middel van een blockchain (par. 4.1). De conclusie roept op om een en ander mee te nemen in de evaluatie van de Registratiewet 1970, die begin volgend jaar moet plaatsvinden (par. 5).⁷

2 Registratie van pandakten

De vestiging van een stil pandrecht op vorderingen op naam, alsmede die van een vuistloos pand op roerende zaken, niet-registergoederen, geschiedt door middel van een authentieke of geregistreerde onderhands akte.⁸ Anders dan de zin doet vermoeden, worden beide soorten akten in beginsel geregistreerd,⁹ zij het om verschillende redenen en met een ander effect. Zo biedt voor onderhandse akten de registratie de mogelijkheid van een vaste dagtekening om zo antedatering te voorkomen. Voorts is de registratie van onderhandse akten een constitutief vereiste voor de totstandkoming van het pandrecht. Voor notariële akten is registratie echter geen constitutief vereiste. Dit pandrecht ontstaat op het moment van verlijden van de notariële akte, waarbij meteen de vaste dagtekening wordt verkregen.¹⁰ De ratio van de registratie van notariële akten is meer gelegen in het belang van rechtszekerheid en de uitvoering van belastingwetgeving.¹¹

De registratie van pandakten is geregeld in de Registratiewet 1970 en verder uitgewerkt in de Uitvoeringsregeling Registratiewet 1970. De doeleinden van de Registratiewet 1970 waren destijds omschreven als:

1. het aantoonbaar maken van het bestaan of bestaan hebben van de geregistreerde akte op moment van registratie, dat een waarborg tegen antedatering kan bieden;

* Mr. dr. A. Berlee is universitair docent privaatrecht i.h.b. goederenrecht aan het Molengraaff Instituut voor Privaatrecht van de Universiteit Utrecht. Zij is tevens redacteur van dit tijdschrift.

1. C. Prins, De Blockchain: uitdaging voor het recht, NJB 2016/1941.
2. E. Tjong Tjin Tai, Smart contracts en het recht, NJB (92) 2017, afl. 3, p. 176-183; M. van Eersel & T. van den Bergh, Blockchain en smart contracts: toegang tot een reeks van slimme dingen, FRP 2017, afl. 4, p. 40-48.
3. Zie bijv. het overzicht van D. De Jonghe & V.I. Laan, Blockchain in de realiteit, Computerrecht 2017/251, p. 350.
4. N. van Oostrom-Streep, A wounded deer leaps highest, NJB 2016/2115; F. Stroucken & M.M. Oostermeyer, Gaat de blockchain de juridische (notariële) wereld veranderen?, VF&C 2017, afl. 3, p. 3-6.
5. Zie daarover uitgebreid het themanummer van European Property Law Journal over blockchain en grondboekhouding 2017, afl. 3.
6. Stille cessie door middel van een geregistreerde onderhandse akte, eveneens bij de Belastingdienst geregistreerd, wordt buiten beschouwing gelaten, aangezien het daar een overdracht betreft en niet het vestigen van een zekerheidsrecht. Pandrecht op aandelen of pandrecht op een octrooirecht, merkenrecht of auteursrecht blijft eveneens buiten beschouwing.

7. Art. 21 Uitvoeringsregeling Registratiewet 1970.

8. Art. 3:237 lid 1 en 3:239 lid 1 BW. Een geldige titel en beschikkingsbevoegdheid mogen ook niet ontbreken.

9. Dit is niet zo voor een authentieke akte die niet tevens een notariële akte betreft.

10. Zie ook in dit verband de dwingende bewijskracht daarvan in art. 157 Rv.

11. Wet elektronische registratie notariële akten, Kamerstukken II 2012/13, 33406, 3, p. 1 (MvT).

2. de gelegenheid bieden toezicht te houden op de naleving van de wettelijke voorschriften die betrekking hebben op notariële akten;
3. het verzamelen van allerlei gegevens voor belastingheffing.¹²

Een onderhandse akte wordt ingeschreven bij de Belastingdienst. Een authentieke akte, afhankelijk van wie deze heeft opgemaakt, wordt geregistreerd bij de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie (KNB) of wordt in het geheel niet geregistreerd. Art. 3:237 lid 1 en 3:239 lid 1 van het Burgerlijk Wetboek (BW) spreken beide van een 'authentieke akte', en niet een notariële akte. Het is daarom wellicht ook mogelijk dat de authentieke pandakte wordt opgesteld door bijvoorbeeld een deurwaarder,¹³ hoe onwaarschijnlijk dit ook is in de praktijk.¹⁴ De Registratiewet 1970 ziet enkel op onderhandse akten en notariële akten. Authentieke akten die niet zijn opgemaakt door een notaris behoeven dus geen registratie.¹⁵

2.1 Registratie van de onderhandse akte

De onderhandse akte wordt geregistreerd bij de Belastingdienst op zijn kantoor in Rotterdam, bij de landelijk directeur van het organisatieonderdeel Belastingdienst/Centrale administratieve processen, thans nog bekend onder de naam Belastingdienst/Semi massale processen.¹⁶ Deze registratie geschiedt door de inspecteur,¹⁷ in het register *Registratie Onderhandse Akten* (ROA), ook wel het 'libellé van registratie' genoemd.¹⁸ Zowel de Registratiewet 1970 als de Uitvoerings-

regeling zwijgt over wie tot aanbidding van de onderhandse akte bevoegd is. Tenzij anders overeengekomen, wordt daarom aangenomen dat zowel pandgever als -houder daartoe bevoegd is.¹⁹

De inhoud van de akte wordt niet opgenomen in het register ROA. Geregistreerd worden enkel metadata betreffende de akte, zoals de naam van de akte, de (statutaire) naam en woonplaats van ten minste een van de bij de akte optredende partijen, het aantal exemplaren dat tegelijk ter registratie is aangeboden, het aantal bladen van de akte, het aantal renvoeien en het aantal annexen.²⁰ De inspecteur stelt ten blijke van de registratie van een akte op het eerste blad van de akte een door hem ondertekende verklaring van registratie: 'het relaas'.²¹ Deze verklaring vermeldt de plaats en dagtekening van de registratie, de vindplaats in het register ROA, het aantal exemplaren van de akte indien het er meer dan één betreft, alsmede het aantal renvoeien en annexen, alsook de vermelding dat niet alle in de akte als ondertekenaars aangeduide personen hebben ondertekend,²² indien dit laatste het geval is.²³ Daarna wordt de akte retour gestuurd naar de aanbieder. De Belastingdienst bewaart dus niet de akte noch een afschrift of kopie daarvan.²⁴

De strekking van art. 3:239 lid 1 BW om registratie van onderhandse akten te vereisen is om deze akten van een 'vast dagtekening' te voorzien,²⁵ om zo antedatering te voorko-

12. Er was nog een vierde reden onder de Registratiewet 1917, de voorloper van de Registratiewet 1970, namelijk de heffingen van registratiebelastingen; die link is echter verbroken met de Registratiewet 1970. Kamerstukken II 1969/70, 10559, 3, p. 4 (MvT).

13. Zie hierover Asser/Van Mierlo 3-VI 2016/166. Stein, in: GS Vermogensrecht, art. 3:237 BW, aant. 3.8 en daargenoemde bronnen.

14. Struycken zei daarover: 'Ik kan mij niet voorstellen dat een ander dan een notaris een akte van stil pandrecht als bedoeld in art. 3:237 en 3:239 opmaakt.' T.H.D. Struycken, Zekerheidsrechten en registratie, in: Zekerhedenrecht in ontwikkeling (Preadvies KNB 2009), Den Haag: Sdu Uitgevers 2009, voetnoot 42, p. 129. Stein noemt zijn aantekening in de Groene Serie zelfs '4.1 Notariële of onderhandse geregistreerde akte', in: GS Vermogensrecht, art. 3:239 BW, aant. 4.1. Zie ook hierover W.H.M. Reehuis, Stille verpanding van roerende zaken en vorderingen volgens het NBW (diss. Groningen), Arnhem: Gouda Quint 1987, p. 67-68.

15. Zie ook M.M. Asbreuk-van Os, Is vestiging van een stil pandrecht door middel van een deurwaardersexploot mogelijk en wat zijn de eventuele voor- en nadelen?, WPNR 1992/6043, p. 256-259. Zie voor de historische achtergrond van het registratievereiste ook F.J.L. Kaptein, Pandrecht (diss. Groningen), Den Haag: Boom juridisch 2016, p. 76 e.v.

16. Sinds 2017 de Belastingdienst/Centrale administratieve processen (B/CAP). Dat de Uitvoeringsregeling Belastingdienst 2003 dit nieuwe organisatieonderdeel nog niet vermeldt maar de oude Belastingdienst/Semi massale processen is te verklaren uit kostenogpunt. 'Met name zal met het doorvoeren van de nieuwe naam van de beide samengevoegde organisatieonderdelen in de automatiseringssystemen van de Belastingdienst geruime tijd gemoeid kunnen zijn, nu deze zo kostenbewust mogelijk zal worden ingepast in de releaseplanning van deze systemen', aldus de directeur-generaal Belastingdienst, H. Leijten; zie Stcrt. 27 december 2016, 72403.

17. Art. 1 onder b jo. art. 11 Uitvoeringsregeling Registratiewet 1970.

18. Zie art. 13 Uitvoeringsregeling Registratiewet 1970. Kamerstukken II 1969/70, 10559, 3, p. 4. Zie ook Struycken 2009, p. 130.

19. Struycken 2009, p. 128.

20. Art. 14 onder a-f Uitvoeringsregeling Registratiewet 1970. Renvoeien zijn gedefinieerd in art. 1 onder g Uitvoeringsregeling Registratiewet 1970 als 'de bijvoegingen, veranderingen en doorhalingen, die op de kant of aan de voet van de akte zijn vermeld, mits daarbij de plaats in de akte is aangegeven waarop zij betrekking hebben'. Deze worden door de inspecteur gewaarmerkt, zie art. 17 onder a Uitvoeringsregeling Registratiewet 1970. Zie ook M.P. Bongard, De Registratiewet 1970, Deventer: Kluwer 2000, p. 34, die stelt dat '[o]p deze wijze wordt tegengegaan dat na de registratie alsnog wijzigingen in de akte zouden worden aangebracht'.

21. Kamerstukken II 1969/70, 10559, 3, p. 4. Zie D.J.Y. Hamwijk, Publicity in Secured Transactions Law (diss. Amsterdam UvA), Rotterdam: Optima Grafische Communicatie 2014, p. 70 voor een voorbeeld van het relaas, tegenwoordig in de vorm van een sticker op de akte. Zie ook perma.cc/FP6S-8NQW.

22. Er wordt alleen opgemerkt of een akte is ondertekend, deze wordt dan niet retour gestuurd indien dit niet door alle partijen is gedaan. Zie art. 15 Uitvoeringsregeling Registratiewet 1970.

23. Art. 18 lid 2 onder a-e jo. art. 15 Uitvoeringsregeling Registratiewet 1970.

24. Zie ook www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/standaard_functies/prive/contact/andere_onderwerpen/registratie_van_onderhandse_akten/welke_akten_registreren_wij.

25. Zie Parl. Gesch. Inv. Boek 3, p. 1329.

men.²⁶ In de memorie van toelichting op de Registratiewet 1970 wordt gesproken over het bieden van ‘een waarborg (...) tegen verduistering en antedatering of andere onregelmatige wijziging of aanvulling van de akten’.²⁷ Aangezien de inhoud van onderhandse akten zelf niet wordt geregistreerd, kan het register voor deze akten enkel dienen als waarborg tegen de antedatering.

Met het accepteren van de verzamel pandakteconstructie door de Hoge Raad in Dix q.q./ING rees de vraag of het nodig was om niet alleen de verzamel pandakte, maar ook de titel en volmachtverlening te registreren.²⁸ De Hoge Raad overwoog namelijk:

‘[m]ede in verband met de mogelijkheid van antedatering is daarom nodig, wil de onderhavige verpandingsconstructie rechtsgevolg hebben, dat de eerdere datering vaststaat van de akte waarin zowel de titel voor de onderhavige verpanding ligt besloten als, in samenhang met de algemene voorwaarden van de bank, het voor de onderhavige verpandingsconstructie essentiële volmachtbeding’.

In Dix q.q./ING was daaraan voldaan door de registratie van de kredietofferte (tevens stampandakte).²⁹ Volgt daaruit ook dat registratie van titel en volmachtverlening is vereist? Nee. In Van Leuveren/ING overwoog de Hoge Raad namelijk dat om antedatering te voorkomen weliswaar nodig is dat de eerdere datering vaststaat van zowel titel als volmachtverlening, maar

‘[h]ieruit volgt niet dat alleen op grond van registratie kan worden aangenomen dat de datering van de akten vaststaat. Indien die datering wordt betwist, ligt het in beginsel op de weg van de partij die zich op de akte beroept om de juistheid van die datering te bewijzen’.³⁰

Registratie is dus niet vereist. Verstijlen merkt in zijn noot onder Van Leuveren/ING op dat hiermee de ratio van registratie wordt ‘ondergraven’.³¹

‘In de verzamel pandakteconstructie ontbreekt een zekere dagtekening van de pandakte. Kwaadwillenden kunnen met terugwerkende kracht een pandakte “opmaken” door met een geantedateerde volmacht een partij onder de gewenste verzamel pandakte te brengen’.³²

Roffel stelt in zijn noot onder Dix q.q./ING dat dit gevaar in de praktijk vrijwel is uitgesloten, omdat

‘bij het aangaan van een kredietrelatie niet alleen vorderingen op naam, maar ook alle huidige en toekomstige voorraden en inventaris bij voorbaat worden verpand. Voor de vestiging van het (stille) pandrecht op voorraden en inventaris is immers – eenmalig – registratie vereist’.³³

Dit neemt echter niet weg dat de mogelijkheid tot antedateren van volmachten wel degelijk blijft bestaan indien registratie geen vereiste is.

Van belang is dat Dix q.q./ING een jaar vóór en Van Leuveren/ING een maand ná de inwerkingtreding van de Wet elektronische registratie notariële akten zijn geweest. Met die wet is de registratie van onderhandse akten bij de Belastingdienst beperkt tot die akten waarvoor registratie een wettelijk vereiste is. Als de volmacht en titel van de verzamel pandakte niet zijn geregistreerd met een stampandakte, dan kunnen deze dus niet alsnog zelfstandig worden geregistreerd.³⁴ Men zal dan de datering van de titel en/of volmacht op een manier moeten bewijzen.³⁵

Overigens is het zo dat de dag van aanbieden van de akte ter registratie wordt gezien als de dag van de registratie, ook al worden het libellé en/of het relaas op een later moment opge-

26. Zie ook HR 14 oktober 1994, ECLI:NL:HR:1994:ZC1488, NJ 1995/447 m.nt. W.M. Kleijn (Spaarbank Rivierenland/Gispén), r.o. 4.3 en HR 29 juni 2001, ECLI:NL:PHR:2001:AB2435, NJ 2001/662 m.nt. W.M. Kleijn (Meijs/Bank of Tokyo), r.o. 3.3.4: ‘Uit de memorie van antwoord Invoeringswet bij art. 3:237 (Parl. Gesch. Boek 3 (Inv. 3.5 en 6) p. 1329), komt naar voren dat de strekking van de eis van registratie in hoofdzaak deze is dat komt vast te staan dat de akte is totstandgekomen vóór de dag van de, op het geregistreerde stuk aangetekende, registratie. Om dit te bewerkstelligen is niet vereist dat de akte zelf wordt geregistreerd. Registratie van een per faxpost verzonden kopie van de akte, hetgeen uit een oogpunt van spoed gewenst kan zijn, is daartoe voldoende.’ Zie voorts HR 3 februari 2012, ECLI:NL:HR:2012:BT6947, NJ 2012/261 m.nt. F.M.J. Verstijlen (Dix/ING), r.o. 4.6.3 en HR 1 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY4134, NJ 2013/156 m.nt. F.M.J. Verstijlen (Van Leuveren/ING), r.o. 4.5.2.

27. Registratiewet 1970, Kamerstukken II 1969/70, 10559, 3, p. 4 (MvT). Zie ook uitgebreid over de bewijsfunctie Struycken 2009, p. 133.

28. A. Steneker, *Pandrecht* (Mon. BW nr. B12a), Deventer: Kluwer 2012, p. 125.

29. HR 3 februari 2012, ECLI:NL:HR:2012:BT6947, NJ 2012/261 m.nt. F.M.J. Verstijlen (Dix/ING), r.o. 4.6.4.

30. HR 1 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY4134, NJ 2013/156 m.nt. F.M.J. Verstijlen (Van Leuveren/ING), r.o. 4.5.2.

31. Dit is nadat Verstijlen opmerkt dat ‘[h]et (...) al duidelijk [was] dat in Dix q.q./ING de ratio van de beperking van de verpanding bij voorbaat in het laatste zinsdeel van art. 3:239 lid 1 BW – het bereiken van een evenwicht tussen pandnemers en concurrente (handels)crediteuren – werd ondergraven; nu blijkt dat ook de kern van art. 3:239 lid 1 BW is geraakt’. HR 1 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY4134, NJ 2013/156 m.nt. F.M.J. Verstijlen (Van Leuveren/ING).

32. HR 1 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY4134, NJ 2013/156 m.nt. F.M.J. Verstijlen (Van Leuveren/ING), onder 12.

33. D. Roffel, *De rechtsgeldigheid van de verzamel pandakte-constructie. Een samenvatting en een analyse naar aanleiding van het arrest van HR 3 februari 2012, RvdW 2012/245 (Dix q.q./ING Bank)*, TvI 2012/16. Zo ook Steneker 2012, p. 125.

34. Zie tevens hieronder in par. 3.

35. Hiervoor geldt het gewone bewijsrecht van art. 152 Rv.

maakt.³⁶ Daarnaast is het niet noodzakelijk dat de originele akte zelf wordt aangeboden bij de Belastingdienst. Een kopie volstaat. Met dien verstande dat

‘door vergelijking van het geregistreerde stuk met de tot verpanding bestemde akte [kan] worden vastgesteld of het geregistreerde stuk een kopie van het origineel is. Wijkt het geregistreerde stuk af van het origineel, dan kan het gevolg daarvan zijn dat de verpanding geheel of ten dele ongeldig is.’³⁷

2.2 Registratie notariële pandakte

Aangezien *alle* notariële akten moeten worden geregistreerd op grond van de Registratiewet 1970, vallen daar dus ook de notariële pandakten onder. De registratie daarvan moet binnen tien dagen na de dag waarop de akte is opgemaakt.³⁸ Sinds 2013 geschiedt deze inschrijving niet langer bij de Belastingdienst,³⁹ maar in een door de KNB gehouden register,⁴⁰ dat open is voor de Belastingdienst.⁴¹ Het doel van de registratie van notariële akten is gelegen in het toezicht ‘op de naleving van de wettelijke voorschriften welke met betrekking tot de opmaking van die akten in het belang van het publiek zijn gegeven’, zoals de verplichtingen uit de Wet op het notarisambt.⁴² Daarnaast is de registratie ‘dienstbaar gemaakt aan een doelmatige uitoefening van een deel van de staatstaak, doordat uit de ter registratie aangeboden akten allerlei gegevens worden verzameld waarvan de kennisneming van belang is voor een zo juist mogelijke heffing van verschillende belastingen’,⁴³ men denke hierbij aan overdrachtsbelasting.⁴⁴ Anders dan de onderhandse pandakte is registratie niet een ontstaansvereiste van het pandrecht,⁴⁵ maar enkel een verplichting op grond van de Registratiewet 1970.⁴⁶

3 Ontwikkelingen in registratie bij de Belastingdienst

Door de jaren heen zijn de werkzaamheden van de Belastingdienst inzake registratie van akten aanzienlijk verminderd. Zo is in de loop van 2008 een begin gemaakt met het registreren van digitaal aangeboden akten. Met het oog op verminderde druk op handmatige werkzaamheden – zoals registreren van papieren akten en het per post moeten retourneren van de akten – die dat met zich zou brengen, is per 1 januari 2008 de € 3 die het kostte om een registratie te bewerkstelligen of inzage te verkrijgen in een registratie komen te vervallen.⁴⁷

In 2013 kwam er nog een flinke lastenverlichting met de Wet elektronische registratie notariële akten.⁴⁸ Tot de invoering van die wet was de notaris verplicht het origineel van *elke* akte die hij opmaakte ter registratie aan te bieden bij de Belastingdienst. Deze werd dan gekopieerd nadat er een aantekening op werd gemaakt en weer teruggestuurd door de Belastingdienst. Met zo’n 1,5 miljoen akten per jaar betrof dat een ‘zeer arbeidsintensief proces’,⁴⁹ dat ‘omslachtig’ was en ‘niet vlekkeloos’ verliep.⁵⁰ Omdat de registratie van akten ‘niet tot de kerntaken van de Belastingdienst’ behoort en de KNB reeds beschikte over de benodigde elektronische infrastructuur is de KNB het register gaan houden.⁵¹ De Belastingdienst behoudt toegang tot de registratie om het toezicht op de uitvoering van de Registratiewet 1970 te kunnen blijven uitoefenen. De kosten worden evenwel gedragen door het ministerie van Financiën.⁵² Hierbij dient te worden opgemerkt dat de KNB geen toegang heeft tot de inhoud van de akten, deze zijn versleuteld opgeslagen. Alleen de Belastingdienst en de notaris zelf hebben toegang tot de inhoud. Data zoals aantallen en soorten akten geregistreerd per notaris zijn wel toegankelijk voor de KNB.⁵³

Wat betreft de registratie van onderhandse akten bracht de Wet elektronische registratie notariële akten ook een belangrijke verandering met zich mee. De nieuwe wet maakt het onmogelijk dat *alle* onderhandse akten, zoals brieven, kaarten, de tekening van een (klein)kind of het bierviltje als schuldbriefje, worden geregistreerd bij de Belastingdienst. De registratie van die stukken had veelal geen juridische betekenis, zo stelde de wetgever.⁵⁴ Wat betreft de bewijskracht tussen partij-

36. HR 14 oktober 1994, ECLI:NL:HR:1994:ZC1488, NJ 1995/447 m.nt. W.M. Kleijn (Spaarbank Rivierenland/Gispen), r.o. 5.2: ‘De akte is vanaf de aanbidding tot aan de teruggave aan de aanbieder in handen van de rijksbelastingdienst en derhalve onttrokken aan de macht van de aanbieder. In het hier aan de orde zijnde geval van vestiging van stil pandrecht bij geregistreerde onderhandse akte op de voet van art. 3:239, is het een te respecteren belang van de aanbieder van de akte dat hij zelf de dag kan bepalen waarop de vereisten voor geldige verpanding zijn vervuld en in zoverre niet afhankelijk is van het tijdsverloop van administratieve handelingen, waarop hij geen invloed heeft. Het bepaalde in art. 3:19 lid 2 leent zich te dezen voor analogische toepassing.’

37. HR 29 juni 2001, ECLI:NL:PHR:2001:AB2435, NJ 2001/662 m.nt. W.M. Kleijn (Meijs/Bank of Tokyo), r.o. 3.3.5.

38. Art. 3 lid 1 Registratiewet 1970.

39. Wet elektronische registratie notariële akten, Stb. 2012, 648.

40. Art. 1 lid 2 onder a Registratiewet 1970.

41. Art. 7a e.v. Registratiewet 1970 jo. art. 2 lid 3 Uitvoeringsregeling Registratiewet 1970 jo. Convenant tussen de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie en de Belastingdienst inzake de uitvoering van de Registratiewet 1970, beschikbaar via perma.cc/JT8Z-L6G3.

42. Registratiewet 1970, Kamerstukken II 1969/70, 10559, 3, p. 4 (MvT).

43. Registratiewet 1970, Kamerstukken II 1969/70, 10559, 3, p. 4 (MvT).

44. J.P.M. Stubbé, Uw akte wordt geregistreerd! (oratie Amsterdam VU), Deventer: Kluwer 1999, p. 10.

45. Het pandrecht zelf ontstaat met de akte. De vereiste dagtekening hier wordt vanwege het authentieke karakter van de notariële akte ook voor derden vastgesteld, zie art. 157 lid 1 Rv.

46. Art. 3 Registratiewet 1970.

47. Met de intrekking van het Uitvoeringsbesluit Registratiewet 1970, Stb. 2007, 563. Art. 1 (registratie) en art. 3 (inzage) Uitvoeringsbesluit Registratiewet 1970. Overige fiscale maatregelen 2008, Kamerstukken II 2007/08, 31206, 3 (MvT).

48. Wet elektronische registratie notariële akten, Stb. 2012, 648.

49. Wet elektronische registratie notariële akten, Kamerstukken II 2012/13, 33406, 3 (MvT). In 2008 sprak men nog over jaarlijks zo’n ‘twee miljoen notariële akten’ inclusief bijlagen. Kamerstukken II 2007/08, 31206, 3, p. 12.

50. Kamerstukken II 2007/08, 31206, 3, p. 12.

51. Kamerstukken II 2012/13, 33406, 3, p. 2.

52. Art. 13a lid 2 Registratiewet 1970.

53. Kamerstukken II 2012/13, 33406, 3, p. 2.

54. Kamerstukken II 2012/13, 33406, 3, p. 3. Zie kritisch hierover F.E.J. Beekhoven van den Boezem & G.J.L. Bergervoet, Wijziging van de Registratiewet 1970, TvI 2013/30.

en voegt registratie hier bovendien niets toe.⁵⁵ Registratie is daarom beperkt tot enkel de onderhandse akten ‘waarvan de registratie wettelijk is vereist voor de geldigheid van een rechtshandeling’, zoals het stil en vuistloos pandrecht.⁵⁶ Zowel de akte waarin de titel voor de verpanding ligt besloten als de akte waarin de volmacht is verleend voor een verzamelpandakte kan daarom niet meer zelfstandig worden geregistreerd door de Belastingdienst. Dit kan alleen als de akte tevens een (stam)pandakte is.

In het eerste kwartaal van 2019 dienen de Registratiewet 1970, de Uitvoeringsregeling Registratiewet 1970 en het Convenant tussen de Belastingdienst en KNB te worden geëvalueerd.⁵⁷ Bij deze evaluatie zou wat mij betreft ook de rol van de Belastingdienst bij de registratie van onderhandse pandakten aan de orde moeten komen. In het bijzonder gelet op de veranderingen die de Wet elektronische registratie notariële akten in 2013 meebracht voor de ratio achter de Registratiewet 1970. In de memorie van toelichting was destijds namelijk nog stilgestaan bij de mogelijkheid dat elk van de doeleinden (vaste dagtekening, toezicht op naleving wettelijke voorschriften notariële akten, faciliteren belastingheffing) tevens ‘elk voor zich ook wel op een andere wijze zouden kunnen worden verwezenlijkt’, maar dat ‘met een dergelijke decentralisatie de doelmatigheid zeker niet [zou] zijn gediend’.⁵⁸ Met Struycken ben ik het eens dat die doelmatigheid zich in het bijzonder toespitst op de notariële akten en dat voor het bewerkstelligen van een vaste dagtekening (voor onderhandse pandakten) het niet duidelijk is waarom dit per se bij de Belastingdienst zou moeten gebeuren. Zeker niet gezien het feit dat sinds 2013 de twee doeleinden van registratie betreffende notariële akten nu juist worden gediend door de registratie van deze notariële akten bij de KNB met inzagerecht van de Belastingdienst en niet langer bij de Belastingdienst zelf worden geregistreerd.

Aangezien de registratie van onderhandse pandakten bij de Belastingdienst alleen ten doel heeft antedatering te voorkomen, kan men de vraag stellen of er niet andere manieren van registratie mogelijk zijn.⁵⁹

4 Alternatieve vormen van registratie

In Bannenberg/Polak heeft de Hoge Raad zich uitgelaten over een alternatieve vorm van het bewerkstelligen van een vaste dagtekening.⁶⁰ In deze zaak ging het om een onderhandse pandakte die op een woensdag was getekend door partijen en wegens enkele feestdagen en een weekend niet bij de Belastingdienst werd aangeboden, maar bij een notaris op de zaterdag werd gedeponereerd, niet om te worden omgevormd tot authentieke akte,⁶¹ maar om een notariële akte van depot te verkrijgen. Die akte van depot is weer aangeboden ter registratie, omdat het een notariële akte betrof. De akte van depot is echter geen authentieke akte als bedoeld in art. 3:239 lid 1 BW en was na registratie ook geen onderhands geregistreerde akte in de zin van dat artikel. Hoewel de Hoge Raad meeding met de strekking van de eis dat op deze manier – door middel van een akte van depot opgemaakt door een notaris – ook antedateren wordt tegengegaan, was dit niet voldoende om een pandrecht te vestigen. Met deze strekking kan namelijk

‘geen rechtvaardiging worden gevonden om, in afwijking van de uitdrukkelijke bedoeling van de wetgever, die meende “dat de eis van registratie mede een psychologische rem zal vormen om tot het opmaken van valse akten te komen, nu deze eis dwingt de akte onmiddellijk in handen van de inspectie der registratie te stellen” (Parl. Gesch. Boek 3 (Inv. 3, 5 en 6), blz. 1330), te aanvaarden dat een stil pandrecht ook kan worden gevestigd door het opmaken van een notariële akte van depot van een onderhandse pandakte’.⁶²

Wat ook zij van deze onderbouwing,⁶³ de wetgever heeft uitdrukkelijk gesteld dat er twee manieren zijn om een geldig stil of vuistloos pandrecht te vestigen: door middel van een onderhands geregistreerde akte of bij een authentieke akte. Afwijking daarvan resulteert in het niet tot stand komen van het pandrecht.

Struycken stelde in zijn KNB-preadvies uit 2009 dat naar zijn mening ‘meer ruimte [moet] worden gecreëerd voor afwijkende wijzen voor het verkrijgen van een vaste dagtekening’,⁶⁴ waarbij gedacht kan worden aan een notariële akte van depot, maar ook aan ‘elke vorm van gewaarmerkte dagtekening door enige daartoe geëquipeerde persoon of instantie, zowel in Nederland als in een buitenland’.⁶⁵ Een andere mogelijkheid

55. Zelfstandige auteursrechtelijke of octrooirechtelijke bescherming geniet een registratie evenmin. Kamerstukken II 2012/13, 33406, 3, p. 2. Gelet op de manier waarop geregistreerd wordt, namelijk enkel metadata, niet de *inhoud* van het stuk, is het bewijsrechtelijke effect van de registratie van een compositie van een muziekstuk ook minimaal.

56. Art. 3:237 lid 1 en 3:239 lid 1 BW.

57. Art. 21 Uitvoeringsregeling Registratiewet 1970 en art. 6 Convenant 2017.

58. Kamerstukken II 1969/70, 10559, 3, p. 4.

59. Dit gaat er overigens van uit dat registratie gewenst blijft. Er zijn ook voldoende auteurs die pleiten voor afschaffing van het registratievereiste. Zie bijv. Bongard 2000, p. 39, die zich afvraagt hoe het kan dat de registratieformaliteit zich door de eeuwen heeft weten te handhaven: ‘Deze vraag is des te intrigerender omdat er (...) al meer dan honderd jaar vraagtekens worden gesteld bij het nut ervan. (...) Voorts is er bijna geen wet te verzinnen die in de huidige tijd van grote veranderingen op maatschappelijk en technologisch gebied niet aan ingrijpende wijzigingen of vervanging is onderworpen.’ Zie uitgebreid daarover Kaptein 2016, p. 84 e.v. en aldaar aangehaalde literatuur.

60. HR 19 november 2004, ECLI:NL:HR:2004:AQ3055, NJ 2006/215 m.nt. H.J. Snijders, JOR 2005/20 m.nt. SCJJK (Bannenberg/Polak).

61. Waarom is niet geheel duidelijk. Struycken vermoedt dat de benodigde pandgever niet meer beschikbaar zou zijn (Struycken 2009, p. 138).

62. R.o. 3.3.2.

63. Zie kritisch over dat argument vanuit rechtshistorisch perspectief Struycken 2009, p. 133-139, Asser/Van Mierlo 3-VI 2016/166, en wat betreft de psychologische barrière die het zou opwerpen, zie Kortmann en Snijders in hun respectievelijke noten onder het arrest. P-G Hartkamp legde de nadruk juist op het doelmatigheidsargument van de Registratiewet 1970.

64. Struycken 2009, p. 139. Zie hierover ook Beekhoven van den Boezem & Bergervoet 2013.

65. Struycken 2009, p. 139-140.

kan worden gevonden in het registreren van akten op een blockchain.⁶⁶

4.1 Pandakteregistratie via blockchain

Ik sta hier allereerst kort stil bij wat de blockchain inhoudt.⁶⁷ Blockchain-technologie is gebaseerd op een ingenieuze combinatie van verschillende cryptografische technieken in een peer-to-peernetwerk van computers (*nodes*) die alle een identieke kopie van een database van alle transacties bijhouden.⁶⁸ In plaats van dat één partij (of enkele partijen) een transactie valideert en deze toevoegt aan de database (ook wel grootboek of *ledger* genoemd), wordt deze transactie door het gehele netwerk gevalideerd en vastgeketend in een *block*. Omdat deze *blocks* met elkaar verbonden zijn in een keten (de *blockchain*) is een transactie die eenmaal is opgenomen in een *block* dat is toegevoegd aan de blockchain onveranderlijk geworden.⁶⁹ Informatie opgeslagen in een blockchain is dus niet meer te veranderen.⁷⁰

Het gaat dus om een register dat niet centraal maar gedistribueerd wordt gehouden en bijgewerkt.⁷¹ We kunnen echter niet spreken van één type blockchain. Er zijn vele varianten mogelijk. Ze hebben echter het gedistribueerde en onveranderlijke karakter gemeen. De verdere invulling van de blockchain – wie kan er transacties aanmelden, zijn alle *nodes* gelijk of hebben sommige meer rechten, enzovoort – kan aanzienlijk verschillen.⁷² De hieronder geschetste mogelijkheden zijn dus niet uitputtend.

De registratie van pandakten op een blockchain zou, vergeleken met de complexiteit van blockchaingebruik voor landregistratie,⁷³ een goede *use case* kunnen zijn voor blockchainregistratie. Blockchainregistratie van pandakten zou een belangrijke takenvermindering (en daarmee lastenvermindering) bij de Belastingdienst kunnen bewerkstelligen door de

registratie daar weg te halen, en tevens een sterkere waarborg kunnen betekenen tegen antedatering van onderhandse pandakten indien geregistreerd op de blockchain. Wanneer namelijk de registratie wordt verplaatst van de Belastingdienst naar een speciaal hiervoor gecreëerd blockchainnetwerk, waar in ieder geval de banken op aangesloten zijn als *nodes*,⁷⁴ is het niet meer nodig dat er een onafhankelijke partij voor de registratie zorg draagt. Deze kan dan worden vervangen door het gedecentraliseerde gedistribueerde netwerk van de blockchain. Het moment van verificatie van de transactie dient dan als het moment van registratie. Daarmee wordt dan ook tegemoetgekomen aan het vereiste van een zekere dagtekening.⁷⁵ De registratie op de blockchain wordt namelijk voorzien van een tijdregistratie,⁷⁶ die net als de registratie zelf onveranderlijk is.

Hiervoor kan inspiratie worden geput uit toepassingen, zoals de service die POEX.IO biedt,⁷⁷ namelijk om anoniem bewijs van het bestaan van een document op de blockchain op te slaan.⁷⁸ Omdat het mogelijk is om een document te reduceren tot een reeks tekens (veelal een combinatie van cijfers en letters) die onomkeerbaar is (een *hash*), kan een akte worden geregistreerd op de blockchain zonder de inhoud van de akte bekend te maken. Kortom, de gereduceerde reeks getallen en cijfers kan niet weer worden ‘omgetoverd’ in het originele document. Door opnieuw een hash te genereren van de akte kan de authenticiteit van het document vast komen te staan. Indien de opnieuw gegenereerde hash hetzelfde is als die op de blockchain is opgenomen, gaat het om hetzelfde document.⁷⁹ Eén spatie meer of minder, of een streepje meer of minder en de gegenereerde hash is een andere, waarna men kan stellen dat er is gerommeld met de akte.

Het voordeel van werken met hashes is daarnaast dat dit de mogelijkheid biedt om te werken met een publieke blockchain, waarbij volledige transparantie van de transacties mogelijk is zonder dat men hoeft te spreken van een openbaar register waarmee kennis van de inhoud van de akten kan worden

66. Zie voor een verkenning van de mogelijkheid om elektronisch onderhandse pandakten aan te bieden bij de Belastingdienst: F.J.L. Kaptein, Naar een elektronische registratie van onderhandse pandakten?, MvV 2012, afl. 5, p. 139-145. Voor de wenselijkheid ook: F.E.J. Beekhoven van den Boezem, Onderhandse pandakten in het licht van het elektronisch verkeer: nog één horde te nemen, TvI 2011/14.

67. Voor een uitgebreidere uitleg, zie het themanummer, afl. 6, van Computerrecht 2017, J. Linneman, Juridische aspecten van (toepassingen van) blockchain, Computerrecht 2016/218 en Tjong Tjin Tai 2017, p. 176-182. Een zeer toegankelijke en heldere uitleg van de bitcoin-blockchain is geschreven door Timothy B. Lee voor ArsTechnica, arstechnica.com/tech-policy/2017/12/how-bitcoin-works/.

68. Zie voor verschillen tussen *light nodes* en *full nodes*, zoals bijv. in de bitcoin-blockchain, waarbij een differentiatie tussen deze twee bestaat: coinfrog.io/full-nodes-light-nodes/.

69. Het probleem van enkele naast elkaar bestaande ketens wordt vrij snel opgelost, omdat de *nodes* de langste keten van *blocks* zullen accepteren.

70. Met de caveat dat indien 51% of meer van de *nodes* in het netwerk vindt dat informatie moet worden veranderd, de keten kan worden aangepast. Hoe groter het netwerk, hoe kleiner de kans dat dit mogelijk is.

71. Tjong Tjin Tai 2017, p. 177.

72. Van *private* tot *permissionless public* blockchain en alles daartussen. Zie voor de verschillende kenmerken van een blockchain De Jonghe & Laan 2017, p. 348.

73. Zie daarover uitgebreid het themanummer van European Property Law Journal over blockchain en grondboekhouding 2017, afl. 3.

74. Zij vertegenwoordigen immers de grootste groep pandhouders met de verzamel-pandakten. Het verdient overigens aanbeveling dat niet *alleen* banken op het blockchainnetwerk zijn aangesloten. Men kan ook denken aan notarissen of advocaten(kantoren).

75. Het is dus niet zozeer dat een token of munt een pandrecht vertegenwoordigt dat wordt doorgegeven van de ene naar de andere partij. Dat zou bijv. een optie kunnen zijn voor landregistratie. Het gaat hier meer om het gebruik van het netwerk om documenten (in gehashte vorm) in vast te leggen en te voorzien van een tijdregistratie die niet valt aan te passen.

76. Zie in dit verband ook de voordelen voor het bepalen van de rangorde van pandrechten indien elektronische registratie plaats kan vinden (Kaptein 2012).

77. Zie poex.io/, maar zie ook vog.github.io/bitcoinproof/, github.com/goblin/chronobit, blocksign.com/en tierion.com/features. Xerox heeft een octrooi aangevraagd op soortgelijke technologie: perma.cc/63UW-WJUL.

78. Deze maakt gebruik van het bitcoin-blockchainnetwerk.

79. Dit maakt het terugvinden van de registratie ook aanzienlijk makkelijker. Indien een pandhouder stelt een pandrecht te hebben, kan daarvan een hash worden gegenereerd en kan men binnen het netwerk zoeken naar die hashwaarde. Is die niet terug te vinden, dan is de akte niet geregistreerd.

genomen.⁸⁰ De geregistreerde onderhandse akten worden daarmee niet ineens registergoederen in de zin van art. 3:10 BW. Een dergelijke implementatie vereist ook niet dat de bepalingen omtrent derdenbescherming en de daarvoor vereiste goede trouw van art. 3:86 en 3:238 BW (voor roerende zaken) en art. 3:88 BW (voor vorderingen op naam) aangepast dienen te worden.

Met de mogelijkheid te registreren op de blockchain is er geen reden meer om aan te nemen dat de registratie enkel kan geschieden op werkdagen tussen 9.00 en 17.00 uur.⁸¹ Dit heeft voordelen voor de pandhouder, die niet langer gebonden is aan deze tijdstippen, waardoor op elke dag en op elk tijdstip een (verzamel)pandakte kan worden geregistreerd, of het nu een gewone woensdag betreft, Koningsdag, of een zaterdag. Dat voordeel voor de pandhouder is een nadeel voor andere concurrente (handels)crediteuren, aan wie in een eventueel faillissement van de pandgever nóg minder vorderingen op naam voor verhaal ter beschikking staan. Dit zou kunnen worden ondervangen door de blockchain op die manier te programmeren dat aanbidding ter registratie op een zaterdag betekent dat deze op maandagochtend 9.00 uur wordt geregistreerd.⁸²

Indien zou worden vastgehouden aan de beperking dat registratie enkel mogelijk moet zijn voor die onderhandse akten waarvoor registratie een wettelijk vereiste is – naar mijn mening niet meer noodzakelijk indien de registratie door middel van een blockchain zou geschieden –, zou een *permissioned* blockchain meer voor de hand liggen. Een *permissioned* blockchain is een blockchain waarbij maar één of enkele partijen de mogelijkheid hebben om een nieuw *block* toe te voegen aan de blockchain. In dit kader kan dan bijvoorbeeld worden gedacht aan een partij die moet controleren of het inderdaad een pandakte betreft, waarna de transactie kan worden opgenomen in een *block*.⁸³ Als alternatief voor een dergelijke *permissioned* blockchain zou de blockchain zo ingericht kunnen worden dat enkel gestandaardiseerde akten worden geaccepteerd, hetgeen mijns inziens de voorkeur geniet.

5 Conclusie

De registratie van onderhandse pandakten bij de Belastingdienst dient enkel nog om antedatering tegen te gaan. De oorspronkelijke doeleinden om registratie van notariële akten en onderhandse akten te laten registreren bij de Belastingdienst

zijn achterhaald. Zeker nu de registratie van notariële akten bij de Belastingdienst is weggehaald en de registratie van onderhandse akten alleen nog kan indien de registratie een wettelijk vereiste is. Bij de evaluatie van de Registratiewet 1970, die volgend jaar plaats moet vinden, is het daarom wenselijk dat wordt gekeken naar de noodzaak van registratie van onderhandse pandakten bij de Belastingdienst. Indien wordt vastgehouden aan de noodzaak van registratie is in deze bijdrage de mogelijkheid geopperd deze te verplaatsen naar een specifieke blockchain, waarbij de pandgevers en -houders zelf zorg kunnen dragen voor de registratie van hun pandakten in dit netwerk, zonder dat antedatering mogelijk is. Hoog tijd voor een Registratiewet 2018.

80. Voor zover een dergelijk register kan worden aangemerkt als een openbaar register in de zin van art. 3:16 BW.

81. Art. 12 Uitvoeringsregeling Registratiewet 1970.

82. Al is de validatie door het netwerk van de transactie zelf al wel voltooid op de zaterdag. Hiervoor kan een aparte registratietijdstempel worden gebruikt. Dit zou ook wettelijk kunnen worden geregeld. De hier voorgestelde 'oplossing' om niets te veranderen aan de verhouding tussen verschillende soorten crediteuren is een technische.

83. De vraag is hoe dit vormgegeven kan worden. Het zou vereisen dat *hashing* van de akte pas plaatsvindt ná controle van deze partij. Misschien hoeft dit zelfs niet eens te worden gedaan door een (natuurlijk) persoon, maar kan deze stap ook worden geautomatiseerd door gebruik te maken van bijv. *natural language processing*-software.